

РОЗДІЛ III. ІСТОРІЯ НАУКИ І ТЕХНІКИ

УДК 613:001:[378.4 (477.54) (092)]

*Сергій Бондарчук
(Переяслав-Хмельницький)*

ПРОФЕСОР А.І. ЯКОБІЙ (1837 – 1907 РР.) – ВІДОМИЙ ВЧЕНИЙ-ГІГІЄНИСТ, ОРГАНІЗАТОР МЕДИЧНОЇ НАУКИ В ХАРКІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У статті йдеться про наукову, навчально-методичну роботу професора-гігієніста Харківського університету А.І. Якобія в другій половині XIX ст. Розкривається зміст і значення навчального посібника професора А.І. Якобія «Курс суспільної гігієни» для практичної підготовки лікарів-гігієністів, визначається його новаторський характер.

Ключові слова: *суспільна гігієна, Харківський університет, гігієнічна наука, навчальні посібники, лабораторна база.*

У сучасних умовах цивілізаційного вибору України, посилення суперництва націй і держав, актуалізується проблема подальшої долі людини і перспектив розвитку суспільства. За нових викликів XXI ст. важливо, як відзначав дослідник М. Мамардашвілі, не допустити духовного спустошення, адже регрес моралі породжує деградацію суспільства. Майбутнє нашої держави і нації залежить від вибору: або жити в системі цінностей, або в світі симулякрів (за В.Г. Кременем).

Ретроспективний розгляд історії становлення і розвитку гігієнічної науки в університетах на теренах України другої половини XIX – поч. XX ст. адресує нас до системи цінностей минулих епох, які під кутом зору людиноцентризму важливі сучаснику.

Водночас науковий доробок учених-гігієністів Харківського університету має і досі великий «потенціал майбутнього», який на новому етапі історичного розвитку слугує важливим методологічним підґрунтям для розв'язання проблем соціального здоров'я в XXI ст. Соціогуманітарні цінності учених-лікарів, інтелектуалів другої половини XIX – поч. XX ст., в центрі яких було здоров'я людини, не девальвувалися в XXI ст., а їхня професійна і моральна місія слугує прикладом для сучасного покоління молодих учених.

Окрім того, інтелектуальна портретистка другої половини XIX – поч. XX ст. надає історії гігієнічної науки людиновимірності, посилює міждисциплінарні аспекти сучасного історичного дискурсу, формує більш довершений образ соціальної науки минулих століть [1, с. 99].

Актуальність дослідження визначається і самою природою та закономірностями наукового пізнання – без погляду на розвиток науки в минулому не можливо об'єктивно оцінити її сучасне (за Б.А. Малицьким).

У даному огляді робиться спроба розкрити внесок професора Харківського університету А.І. Якобія в розвиток гігієнічної науки на теренах України в другій половині XIX – на поч. XX ст.

На сучасному історіографічному етапі відбувається переосмислення місця і ролі дореволюційної гігієнічної науки на теренах України в ціннісних вимірах другої половини XIX – поч. XX ст. Зокрема, вийшли в світ праці А.М. Гринзовського, І.Ю. Робака, Н.І. Коцур, С.П. Рудої, Ю.І. Куйдієва, О.П. Яворовського, Л.П. Товкун та ін., в яких розкриваються наукові медичні підрозділи університетів як соціальні інститути, котрі впливали на соціокультурний прогрес, формування гігієнічної думки в суспільстві, нових культурних традицій і норм санітарно-гігієнічної поведінки.

До відомих представників вітчизняної гігієнічної школи Харківського університету другої половини XIX ст. відноситься професор А.І. Якобій (1837-1907 рр.).

Професор А.І. Якобій у 1872 – 1885 рр. очолив медичну кафедру Харківського університету і, за висловлюванням академіка Д.І. Багалія, став у Харкові піонером нового сучасного медичного напрямку – гігієни.

А.І. Якобій здійснив низку невідкладних заходів щодо організації не лише теоретичного, а й практичного викладання гігієни, хоча на цьому шляху зустрічалося чимало труднощів. Лише у 1877 р. кафедра одержала окреме приміщення із двох кімнат: лабораторії та кабінету. Відтоді розпочалися систематичні практичні заняття, які розподілялись на загальні, обов'язкові для усіх студентів і спеціальні заняття для бажаючих. Загальні заняття мали за мету ознайомити студентів з технікою основних і найбільш простих методів санітарних досліджень, необхідних у повсякденній практичній роботі лікаря.

Практичні заняття проводилися два рази на тиждень по 2 години ввечері, які були обов'язковими для всіх студентів. На практичних заняттях проводилося дослідження повітря, води, вологості, ідалень, нічліжних притулків тощо.

У 1882 р. практичні заняття були збільшені до 6 годин, а теоретичний курс становив 3-4 години на тиждень. Кошти на інвентар і проведення занять надавалися в сумі 800 карбованців на весь рік. Водночас клопотання професора А.І. Якобія про збільшення цієї суми до 600 карбованців не було задоволене адміністрацією. Але незважаючи на недостатнє матеріальне забезпечення, в лабораторіях кафедри систематично проводилися дослідження по вивченню якості води, хліба та інших продуктів харчування харківського ринку [2, с. 25].

У ювілейному збірнику, випущеному з нагоди 100-річчя медичного факультету Харківського університету, складеного під редакцією проф. І.П. Скорцова і Д.І. Багалія, так оцінюється діяльність А.І. Якобія: «проф. А.І. Якобій став у Харкові піонером нового сучасного напрямку як у галузі викладання гігієни, так і застосування її в житті; замість колишньої особистої і суто теоретичної науки він зробив її суспільною і експериментальною [3, с. 426].

Курс гігієни, який читав А.І. Якобій у Харківському університеті містив низку розділів. Збереглися його лекції, написані студентом В.П. Огороковим і випущені в 1885 р. Курс лекцій написано від руки і розмножено літографським способом у обмеженій кількості. Цей унікальний навчальний посібник зберігся в Харківській бібліотеці ім. В.Г. Короленка і становить винятковий науковий інтерес. Посібник випущено під редакцією автора лекцій А.І. Якобія під назвою «Курс суспільної гігієни».

Матеріал «Курсу суспільної гігієни» дає уявлення про стан гігієнічної науки і практики наприкінці XIX століття. Посібник складається з наступних розділів:

«1. Смітні залишки та їх видалення. 2. Історія розвитку санітарних закладів. 3. Грунт. 4. Клімат. 5. Вентиляція. 6. Штучний клімат. 7. Харчування. 8. Голодування. 9. Водопостачання. 10. Біологія населення. 11. Місця ув'язнення. 12. Захворювання від зіпсованого повітря замкнених приміщень. 13. Школа. 14. Навчання. 15. Дезінфекція. 16. Будування госпіталю. 17. Епідемії. 18. Статева діяльність».

«Курс суспільної гігієни» спрямовувався насамперед на практичну підготовку випускників медичного факультету Харківського університету і був одним із кращих на теренах України.

Отже, розвиток гігієнічної науки в Харківському університеті за час, коли медичну кафедру очолював професор А.І. Якобій, характеризувався поглибленням спеціалізованої підготовки лікарів-гігієністів, посиленням її практичної складової, активізацією наукових розвідок в галузі гігієни та запровадженням наукових відкриттів у виробничу та соціальну сферу життя.

Удосконалювалися навчальні плани з гігієнічної підготовки лікарів, запозичувався і впроваджувався європейський досвід фахової підготовки, розширювалася лабораторна

науково-дослідна база, до якої залучалися студенти четвертих – п'ятих курсів медичних факультетів. Професору А.І. Якобію належала провідна роль в обґрунтуванні місця і ролі гігієнічної науки в соціумі та її соціокультурної, здоров'язбережувальної місії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Колесник І. Українська історіографія. Концептуальна історія / І. Колесник. – К.: Фенікс, 2013. – С. 99.
2. Кошкін М.Л. Аркадій Іванович Якобій – видатний вітчизняний гігієніст / М.Л. Кошкін. – К.: Здоров'я, 1964. – С. 25.
3. Медицинский факультет Харьковского университета за 100 лет его существования (1805 – 1905 гг.) / под ред. И.П. Скворцова и Д.И. Багалея. – Х., 1905-1906. – С. 426.

REFERENCES

1. Kolesnyk I. Ukrayinska istoriografija. Kontseptualna istoriya / I. Kolesnyk. – K.: Feniks, 2013. – S. 99.
2. Koshkin M.L. Arkadiy Ivanovych Yakobiy – vydatnyy vitchyznyanyy hihiyenist / M.L. Koshkin. – K.: Zdorovya, 1964. – S. 25.
3. Meditsinskiy fakultet Kharkovskogo universiteta za 100 let ego sushchestvovaniya (1805 – 1905 gg.) / pod red. I.P. Skvortsova i D.I. Bagaleyа. – Kh., 1905-1906. – S. 426.

Бондарчук С. Профессор А.И. Якобий (1837 – 1907 гг.) – известный ученый-гигиенист, организатор медицинской науки в Харьковском университете.

В статье говорится о научной, учебно-методической работе профессора-гигиениста Харьковского университета А.И. Якобия во второй половине XIX в. Раскрывается содержание и значение учебного пособия профессора А.И. Якобия «Курс общественной гигиены» для практической подготовки врачей-гигиенистов, определяется его новаторский характер.

Ключевые слова: общественная гигиена, Харьковский университет, гигиеническая наука, учебные пособия, лабораторная база.

Bondarchuk S. Professor A.I. Yakobii (1837 – 1907) – known scientists hygienist, organizer of medical science at Kharkiv University.

The article deals with scientific, educational and methodical work professor of Kharkiv University hygienist A.I. Yakobii in the second half of the XX century. The content and meaning of the manual professor A.I. Yakobii «The course of social hygiene» for practical training of hygienists, defined by its innovative nature.

Keywords: public hygiene, Kharkiv University, hygienic science tutorials, laboratory facilities.

Одержано 8.09.2014